

Забаштанський М.М.доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління персоналом та економіки праці
Чернігівського національного технологічного університету**Забаштанська Т.В.**кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу, PR-технологій та логістики
Чернігівського національного технологічного університету**Роговий А.В.**доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри туризму
Чернігівського національного технологічного університету**Zabashtanskyi Maksym**

Chernihiv National University of Technology

Zabashtanska Tetiana

Chernihiv National University of Technology

Rogovyi Andrii

Chernihiv National University of Technology

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

ECONOMIC SECURITY OF THE STATE IN CONDITIONS OF THE TRANSFORMATION CHANGES OF THE TOURIST INDUSTRY OF UKRAINE

У статті з'ясовано сутність економічної безпеки, розглянуто сучасні особливості впливу трансформаційних змін туристичної галузі країни на її економічну безпеку. Виокремлено наявні тенденції розвитку туристичної галузі в умовах транзитивності національної економіки та глобалізаційних змін світової економіки. Запропоновано авторське трактування дефініції «економічна безпека туристичної галузі». Обґрунтовано наявність кореляційного зв'язку між економічною безпекою держави та результативністю функціонування туристичної галузі. Виокремлено зовнішні та внутрішні загрози економічній безпеці держави, що зумовило необхідність розроблення системи заходів, спрямованих на їх нівелювання, послаблення негативного впливу. Запропоновано низку заходів, спрямованих на підвищення результативності функціонування туристичної галузі та посилення економічної безпеки держави.

Ключові слова: туризм, туристична галузь, туристичні послуги, державне регулювання туристичної галузі, економічна безпека, туристична інфраструктура.

В статье определена сущность экономической безопасности, рассмотрены современные особенности влияния трансформационных изменений туристической отрасли страны на ее экономическую безопасность. Выделены существующие тенденции развития туристической отрасли в условиях транзитивности национальной экономики и глобализационных изменений мировой экономики. Предложена авторская трактовка дефиниции «экономическая безопасность туристической отрасли». Обосновано наличие корреляционной связи между экономической безопасностью государства и результативностью функционирования туристической отрасли. Выделены внешние и внутренние угрозы экономической безопасности государства, что обусловило необходимость разработки системы мероприятий, направленных на их нивелирование, ослабление негативного воздействия. Предложен ряд мероприятий, направленных на повышение результативности функционирования туристической отрасли и усиление экономической безопасности государства.

Ключевые слова: туризм, туристическая отрасль, туристические услуги, государственное регулирование туристической отрасли, экономическая безопасность, туристическая инфраструктура.

The article clarifies the essence of economic security, examines the modern features of the influence of transformational changes in the country's tourism industry on its economic security. It is proved that an effective system of ensuring economic security of the state requires continuous monitoring of its components, especially in terms of ensuring the economic security of the relevant industries, the performance of which determines the stability and balance of the development of the national economy. The urgency of the problem of ensuring economic security in the tourism industry is substantiated, since its proper level, on the one hand, promotes the popularization of the country in the world and activates the movement of international tourism, while, on the other hand, it promotes the infrastructure development of the national economy, increases the revenue part of the budgets of the respective levels, preserves cultural and historical heritage, the restoration of the potential of labor resources. The existing tendencies of the tourism industry development in the conditions of transitivity of the national economy and globalization changes of the world economy are singled out. The author's interpretation of the definition of "economic security of the tourism industry" is proposed as a state of the tourism industry, which provides the possibility of its effective functioning taking into account internal and external threats, the ability to fully and uninterruptedly satisfy the tourist demand of domestic and foreign tourists, in order to ensure sustainable balanced development of the national economy. The existence of a correlation between economic security of the state and the efficiency of the tourism industry functioning is substantiated. The external and internal threats to the economic security of the state are identified, which necessitated the development of a system of measures aimed at their leveling, mitigating the negative impact. A series of measures aimed at increasing the effectiveness of the tourism industry and strengthening the economic security of the state are proposed.

Key words: tourism, tourism industry, tourism services, state regulation of tourism industry, tourism infrastructure.

Постановка проблеми. Питання забезпечення економічної безпеки держави в сучасних умовах транзитивної економіки набуває особливої актуальності та вимагає підвищеної уваги з боку держави, суб'єктів господарювання, науковців та практиків, оскільки саме вона виступає фундаментом національної безпеки та індикатором соціально-економічного розвитку її суспільства. Ефективна система забезпечення економічної безпеки держави вимагає здійснення постійного моніторингу її складників, особливо в частині забезпечення економічної безпеки відповідних галузей, результативність функціонування яких визначає стійкість та збалансованість розвитку національної економіки. Актуальність проблеми забезпечення економічної безпеки в туристичній галузі набуває особливої ваги, оскільки її належний рівень, з одного боку, сприяє популяризації країни у світі та активізує рух міжнародного туризму, а з іншого – сприяє інфраструктурному розвитку національної економіки, збільшенню доходної частини бюджетів відповідних рівнів, збереженню культурно-історичної спадщини, відновленню потенціалу трудових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування туристичної галузі та вплив результативності її функціонування на забезпечення економічної безпеки держави впродовж кількох десятиліть перебувають у центрі уваги багатьох науковців та практиків. Найбільший інтерес у цьому зв'язку становлять праці Л. Агафонової, В. Азара, В. Безносюка, Д. Басюк, М. Біржакова, І. Валентюк, М. Воло-

шина, П. Гамана, В. Євдокименка, О. Зеленської, І. Зоріна, О. Кальченко, В. Кифяка, О. Короля, М. Крачила, Р. Ларіна, О. Любіцевої, Г. Папіряна, Т. Сокол, В. Федорченка та ін.

Аналізу наукових джерел із проблематики забезпечення економічної безпеки держави присвячено наукові праці З.С. Варналія, Т.Г. Васильціва [2], В.В. Виговської, О.І. Барановського, С.В. Бурлуцької, М.М. Єрмошенка, П.Ю. Курмаєва, В.Г. Маргасової [4], В.І. Мунтіяна, С.В. Онишко [6], С.М. Шкарлета [10].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження процесу впливу трансформаційних змін у туристичній галузі, зумовлених взаємозалежністю результативності її функціонування, обсягами туристичних потоків, станом туристичної інфраструктури, відкритістю національної економіки, на механізм забезпечення економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах глобалізаційного розвитку туристична галузь будь-якої країни світу відіграє значну роль у функціонуванні національної економіки, що дає змогу більш ефективно використовувати потенціал її розвитку та створює можливості для досягнення достатнього рівня економічної безпеки держави [1; 3].

Сьогодні туристична галузь будь-якої країни світу характеризується такими особливостями:

- створює туристичну інфраструктуру для більш ефективного використання потенціалу туристичних дестинацій та національної економіки;
- формує можливості для задоволення туристичних потреб різного рівня комплексності, складності, доступності;

- виступає драйвером розвитку національної економіки країни у цілому, регіону, окремої туристичної дистанції, сприяє зростанню зайнятості та добробуту населення;

- створює синергетичний ефект результативного функціонування інших галузей національної економіки за рахунок задоволення різноманітних туристичних потреб;

- сприяє збереженню історико-культурної спадщини та раціональному використанню навколишнього середовища [9].

Проте нині функціонування туристичної галузі відбувається в умовах трансформаційних змін, пов'язаних зі становленням та розвитком національної економіки, які здійснюють позитивний та негативний вплив на процес її функціонування та визначають умови для досягнення достатнього рівня економічної безпеки держави. Серед позитивних чинників впливу туристичної галузі на процес функціонування національної економіки з позиції забезпечення достатнього рівня економічної безпеки держави слід виділити такі:

- посилення стабільності та відкритості національної економіки;

- зростання обсягу валового внутрішнього продукту, національного багатства та добробуту суспільства;

- інноваційний розвиток інфраструктури національної економіки та впровадження сучасних інформаційних технологій;

- стимулювання інвестиційної привабливості національної економіки та зміцнення її конкурентних позицій на світовому ринку;

- сприяння орієнтації на світовий досвід організації бізнесу та популяризація країни в світі;

- збереження історичної та культурної спадщини та поліпшення освітнього та культурного рівня суспільства;

- забезпечення позитивного впливу на сальдо торговельного балансу держави за рахунок притоку іноземної валюти та ін.

Проте варто зосередити увагу також і на чинниках деструктивного впливу, серед яких варто виділити такі:

- нераціональне використання культурно-історичної спадщини;

- посилення екологічного навантаження на туристичні дестинації в результаті зростання обсягів туристичних потоків;

- посилення залежності туристичної галузі від тенденцій розвитку туристичної індустрії світу;

- формування додаткових загроз економічній безпеці галузі та держави в результаті орієнтації на в'їзний туристичний потік;

- переорієнтація частини національної економіки на задоволення потреб туристичного сектору та відволікання частини ресурсів,

спрямованих на забезпечення функціонування реального сектору економіки;

- посилення інфраструктурного навантаження та створення дискомфорту проживання місцевого населення.

Результативність функціонування туристичної галузі будь-якої країни світу здійснює прямий вплив на рівень її економічної безпеки, який, своєю чергою, виступає складником економічної безпеки держави.

Суперечливість багатьох теоретико-методологічних аспектів функціонування туристичної галузі потребує теоретичного обґрунтування і розроблення цілої низки нових категорій, критеріїв та індикаторів, що дадуть змогу описати і проаналізувати базисні тенденції економічної безпеки й систему заходів щодо її забезпечення. Лише поєднання теоретичних засад і концепцій із практичними діями дасть можливість створити надійний механізм забезпечення економічної безпеки [5; 7; 8].

З урахуванням існуючих поглядів на категорію «економічна безпека туристичної галузі» пропонуємо її розглядати як такий стан туристичної галузі, за якого забезпечується можливість її результативного функціонування з урахуванням внутрішніх і зовнішніх загроз, спроможність повного та безперебійного задоволення туристичного попиту вітчизняних та іноземних туристів для забезпечення стійкого збалансованого розвитку національної економіки.

Ураховуючи складність та багатогранність категорії «економічна безпека туристичної галузі», а також ураховуючи важливість показника її фактичного значення для забезпечення економічної безпеки держави, особливої ваги набуває дослідження особливостей процесу її забезпечення в умовах трансформаційних змін в туристичній галузі (рис. 1).

Стратегія економічної безпеки має бути орієнтована на розроблення й послідовне здійснення заходів щодо закріплення і розвитку позитивних процесів та подолання негативних тенденцій у туристичній галузі. При цьому мають бути визначені найближчі й перспективні цілі цієї стратегії та механізми їх реалізації.

Як економічна категорія економічна безпека туристичної галузі втілює певну сукупність відносин і пов'язаних із ними заходів, що забезпечують економічне зростання, створення синергетичного ефекту результативного функціонування національної економіки, сприяє збереженню історико-культурної спадщини в умовах сучасної системи міжнародних економічних відносин. Специфіка економічної безпеки туристичної галузі як категорії полягає у тому, що вона виступає індикатором туристичної привабливості країни, її політичної стабільності та здатності забезпечити дотримання

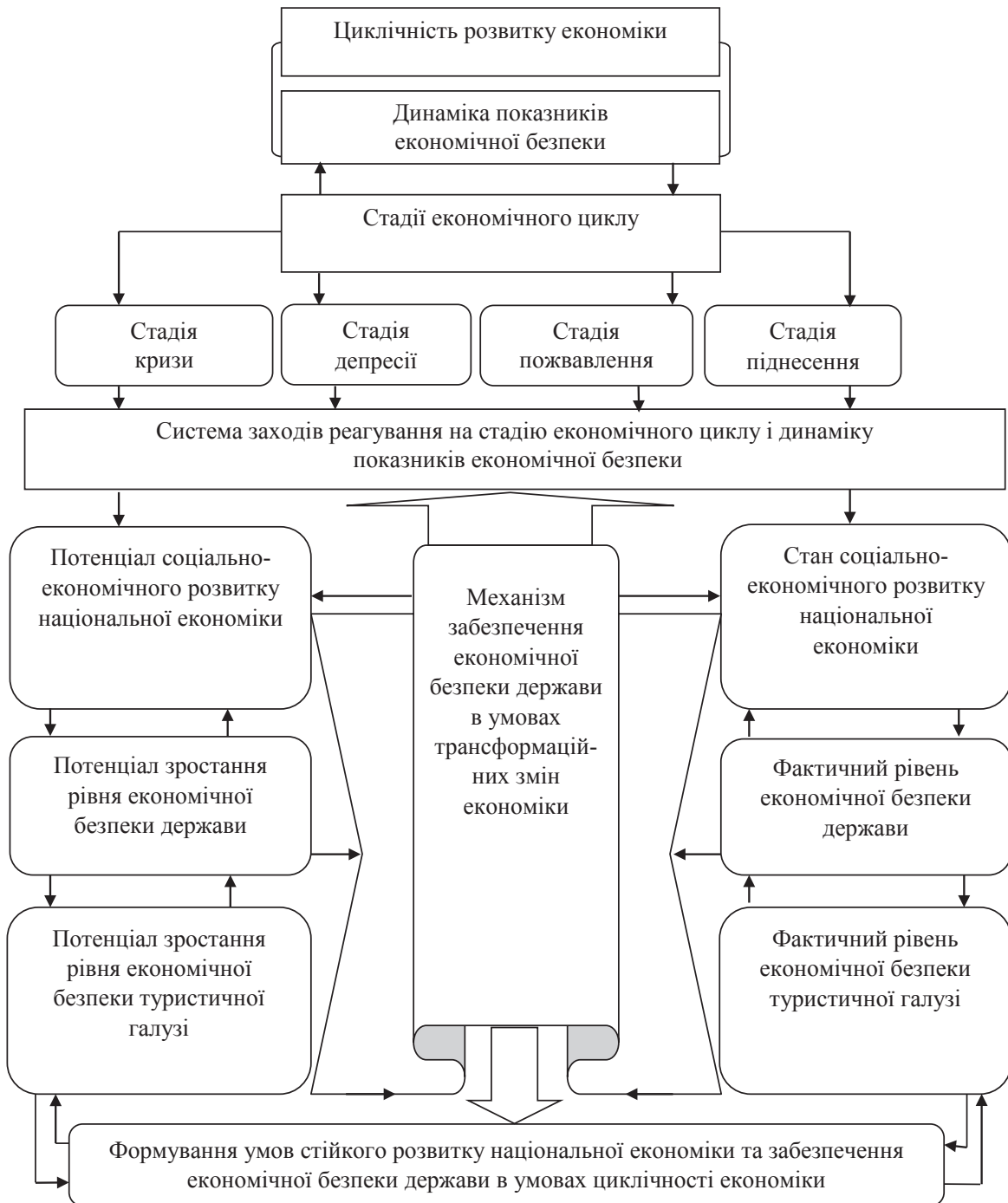

Рис. 1. Процес забезпечення економічної безпеки держави в умовах трансформаційних змін у туристичній галузі

Джерело: розроблено авторами

міжнародних стандартів безпеки людини, що дає змогу створити умови для повного задоволення різноманітних туристичних потреб, вчасно виявити загрози і запобігти небезпеці завдання збитків державі та національним економічним інтересам із метою забезпечення їхнього стабільного розвитку і зростання.

Формуючи механізм державного регулювання економічної безпеки в умовах циклічності економіки та динамічних трансформаційних

змін у туристичній галузі, держава передусім повинна враховувати не лише стан економіки, її внутрішній та зовнішній потенціал, а й стадії економічного циклу всередині країни та інших суб'єктів світового господарства. У таких умовах управління економічними процесами держави, спрямованими на підтримку належного рівня економічної безпеки національної економіки, повинно відбуватися з урахуванням прогнозованого часу до настання кризи.

Такий підхід дасть змогу створити умови для реалізації потенціалу зростання рівня економічної безпеки держави в її достатній фактичний рівень, збалансувати стан соціально-економічного розвитку держави з її потенціалом розвитку туристичної галузі, що сприятиме у перспективі створенню умов для зменшення впливу стадії кризи і на економіку держави, і на рівень економічної безпеки туристичної галузі, та сформувавши потенціал для швидкого переходу від стадії депресії до стадії поживлення.

Саме рівень економічної безпеки туристичної галузі держави визначає подальші можливості реалізації потенціалу зростання національної економіки, рівень економічної безпеки якої визначає здатність держави перейти до нової фази економічної динаміки. За високого рівня економічної безпеки держави і на фазі росту, і на фазі падіння вона здатна забезпечити стабільний соціально-економічний розвиток, проте за низького рівня економічної безпеки держава не здатна ні реалізувати потенціал зростання на фазі росту, ні забезпечити нейтралізацію загроз на фазі падіння. Отже, рівень економічної безпеки держави визначає вели-

чину впливу циклічності економічної динаміки на стан національної економіки, а отже, формує потенціал розвитку туристичної галузі.

Висновки з даного дослідження. Дослідження економічної природи категорії «економічна безпека туристичної галузі» дало змогу зробити висновок, що у сучасних умовах вона розглядається як своєрідний базис усіх можливих джерел економічного та соціального зростання для формування нової моделі сталого економічного розвитку. При цьому механізм забезпечення економічної безпеки туристичної галузі виступає не тільки головним, а й детермінуючим над усіма іншими механізмами її функціонування, має велике значення для відновлення та збереження трудового потенціалу суспільства. Адаптація процесу забезпечення економічної безпеки туристичної галузі до наявних трансформаційних змін у національній економіці, розширення та поглиблення його змісту, обґрунтування структури побудови і методичне забезпечення його функціонування дають змогу забезпечити стійкий розвиток національної економіки та гарантувати збереження і відновлення історичної й культурної спадщини.

Список використаних джерел:

1. Бойко М., Ведмідь Н., Охріменко А. Транзитивність національної туристичної системи. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 5. С. 55–67.
2. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми забезпечення : монографія. Львів : Арал, 2008. 386 с.
3. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 224 с.
4. Маргасова В.Г. Система забезпечення стійкості національної економіки та її безпеки: теорія, методологія, практика управління : монографія. Чернігів : Десна Поліграф, 2014. 416 с.
5. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. Київ : КВІЦ, 1999. 462 с.
6. Онишко С.В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку : монографія. Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2004. 434 с.
7. Пабат О.В. Економічна безпека держави: інноваційні фактори : монографія. Львів : НАН України, Ін-т регіон. Дослідж, 2012. 165 с.
8. Пастернак-Таранущенко Г. Економічна і національна безпека України. *Економіка України*. 1994. № 2. С. 51–56.
9. Хмелевський О.В., Кошівська М.В. Розвиток туризму в контексті євроінтеграції України. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Вип. 2(07). С. 15–20.
10. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : монографія. Київ : Нац. авіац. ун-т, 2007. 436 с.

References:

1. Boiko M., Vedmid N., Okhrimenko A. (2018). *Tranzytyvnist natsionalnoi turystychnoi systemy*. [Transitivity of the national tourism system]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, 5, 55–67. (in Ukrainian)
2. Vasyltsiv T.H. (2008). *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia* [Economic security of Ukraine's entrepreneurship: strategy and means of provision]. Lviv : Aral. (in Ukrainian)
3. Diadechko L.P. (2007). *Ekonomika turystychnoho biznesu* [Economy of tourism business]. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury. (in Ukrainian)
4. Marhasova V.H. (2014). *Systema zabezpechennia stiikosti natsionalnoi ekonomiky ta yii bezpeky: teoriia, metodolohiia, praktyka upravlinnia* [System for ensuring the stability of the national economy and its security: theory, methodology, management practice]. Chernihiv : Desna Polihraf. (in Ukrainian)
5. Muntian V.I. (1999). *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [Economic security of Ukraine]. Kyiv : Vyd-vo KVITs. (in Ukrainian)

6. Onyshko S.V. (2004). Finansove zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku [Financial support of innovative development]. Irpin: Natsionalna akademiia DPS Ukrainy. (in Ukrainian)
7. Pabat O.V. (2012). Ekonomichna bezpeka derzhavy: innovatsiini faktor [Economic security of the state: innovative factors]. Lviv: NAN Ukrainy, In-t rehion. doslidzh. (in Ukrainian)
8. Pasternak-Taranushchenko H. (1994). Ekonomichna i natsionalna bezpeka Ukrainy [Economic and national security of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, 2, 51–56. (in Ukrainian)
9. Khmelevskiy O.V., Koshivska M.V. (2018). Rozvytok turyzmu v konteksti yevrointehratsii Ukrainy [Development of tourism in the context of European integration of Ukraine]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk*, 2(07), 15–20. (in Ukrainian)
10. Shkarlet S.M. (2007). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: innovatsiinyi aspekt [Economic security of enterprise: innovative aspect]. Kyiv: Knyzhk. vyd-vo Nats. aviats. un-tu. (in Ukrainian)